

Ärende LED 2016/317 handling 3

Kulturdepartementet
103 33 Stockholm

Yttrande över Kraftsamling mot antiziganism (SOU 2016:44)

Diskrimineringsombudsmannen (DO) har anmodats att yttra sig över ovanstående betänkande. DO vill utifrån sitt verksamhetsområde lämna följande synpunkter.

Kommissionen mot antiziganisms (kommissionen) utgångspunkt förefaller vara att antiziganism, som i betänkandet beskrivs som en latent struktur av föreställningar fientliga mot romer som kollektiv, är den bakomliggande orsaken till diskriminering av romer och romers situation. DO ställer sig frågande till denna, enligt DO, alltför förenklade problemformulering. DO har under lång tid framhållit att antiziganism påverkat och alltjämt påverkar romers tillgång till lika rättigheter och möjligheter. Arbetet mot antiziganism är en viktig del av arbetet för romers lika rättigheter och möjligheter. DO menar att det är uppenbart att negativa föreställningar och fördomar om romer bidrar till att romer inte får tillgång till sina mänskliga rättigheter. Att beskriva romers situation och utforma åtgärder med enbart antiziganism som förklaringsmodell leder dock, enligt DO, åt fel håll. Det finns en uppenbar risk att en problemformulering med ett sådant begränsat perspektiv, där utgångspunkt tas i det som i betänkandet beskrivs som en latent struktur av föreställningar fientliga mot romer som kollektiv, missar den diskriminering och de hinder för tillgång till lika rättigheter och möjligheter som föreligger och som drabbar romer, men också andra minoriteter. Ett exempel är situationen på bostadsmarknaden. Antiziganism drabbar självklart romer även på bostadsmarknaden genom exempelvis hyresvärdars och grannars agerande och bemötande, men romer påverkas också av mer generella strukturer och hinder på bostadsmarknaden som kan vara diskriminerande, och som till exempel kan ha att göra med förmedlingssystemens utformning, socialtjänstens rutiner eller brister i lagstiftning som ska skydda och säkerställa rätten till bostad.

Betänkandet saknar, enligt DO, en analys av situationen för romer inom olika samhällsområden och en beskrivning av de hinder för romers tillgång till lika rättigheter och möjligheter som behöver synliggöras och undanröjas. Betänkandet nöjer sig med att konstatera att "... kunskaperna om situationen och vad som krävs för att kränkningar ska upphöra är... betydande och... i flera avseenden samstämmiga." DO saknar dock tydliga och kunskapsbaserade

problemformuleringar till vilka rekommendationerna kan kopplas. Betänkandet berör knappt samhällsområden som utbildning, arbete, bostad, socialtjänst, språk och kultur som utifrån DO:s erfarenheter av arbete mot diskriminering av romer borde vara centrala i varje beskrivning av antiziganism. Vidare saknar DO analyser och beskrivningar av vilka effekter rekommendationerna i betänkandet avses få och vilket eller vilka hinder för romers tillgång till lika rättigheter och möjligheter de avser undanröja.

I betänkandet rekommenderar kommissionen att statsministern framför en officiell ursäkt för övergrepp som romer har drabbats av genom historien, att det inrättas minnesmärken och minnesdagar och att det görs en översyn av namn och beteckningar på platser vilka anspelar på antiziganism. Det är enligt DO:s uppfattning viktigt att samhället och dess institutioner har kunskap om samband mellan övergrepp genom historien och romers situation i dag för att kunna förebygga och motverka diskriminering av romer. DO ställer sig positiv till initiativ som syftar till att synliggöra romers historia, kultur och språk i Sverige och Europa. DO har dock utifrån sitt uppdrag ingen bestämd uppfattning om och i så fall i vilken utsträckning betänkandets rekommendationer om framförandet av en officiell ursäkt, inrättandet av minnesmärken och minnesdagar och en översyn av namn och beteckningar på platser kan bidra till förändring och säkerställandet av romers mänskliga rättigheter.

En annan rekommendation i betänkandet rör spridning av vitboken ”Den mörka och okända historien (Ds 2014:8)” och av skolboken ”Antiziganism i Sverige – om övergrepp och kränkningar av romer under 1900-talet och idag”. Den förra regeringens initiativ att ta fram en vitbok kan ses som ett steg för att synliggöra övergrepp på romer i Sverige under 1900-talet. DO vill understryka vikten av att fortsätta utvecklandet av kunskap om romers historia och om övergrepp på romer och att kunskapen får sin grund i vetenskaplig forskning och inkluderar romska röster och vittnesmål. Detta förhållningssätt är minst lika viktigt vid framställning och spridning av skolmaterial om romers historia och enligt DO bör dylikt material också leva upp till krav på exempelvis pedagogiskt upplägg och tillgänglighet.

DO ställer sig, som myndigheten tidigare framfört i olika sammanhang, positiv till betänkandets rekommendationer om att regeringen skyndsamt bör inrätta ett oberoende nationellt organ med uppgiften att främja de mänskliga rättigheterna i Sverige och till att Sverige ansluter sig till protokoll 12 till Europakonventionen. Vidare ställer sig DO positiv till att Sverige ansluter sig till tilläggsprotokollet till FN:s konvention om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter.

I betänkandet rekommenderar kommissionen att regeringen ska verka för att DO i större utsträckning utreder anmälningar om diskriminering och att fler anmälningar än i dag prövas i domstol. DO vill framhålla att myndigheten genom sin tillsyn och processföring kan spela en viktig roll i arbetet med att säkerställa efterlevnad av lagstiftning och därmed bidra till säkerställandet av romers lika rättigheter och möjligheter. DO finner det dock, utifrån befintlig

kunskap om romers bristande tillgång till lika rättigheter och möjligheter, lite märkligt att rekommendationerna i betänkandet ensidigt fokuserar på DO:s tillsyn och inte också berör alla de statliga, regionala och kommunala myndigheter som har specifika uppgifter när det gäller att tillhandahålla och säkerställa mänskliga rättigheter utan diskriminering. När det kommer till själva rekommendationen är DO osäker på vad rekommendationen syftar till och på vilken grund den vilar. DO menar att de anmälningar myndigheten tar emot och utreder och de rättsprocesser myndigheten drivit och driver är viktiga delar i arbetet mot diskriminering. Arbetet för romers lika rättigheter och möjligheter behöver dock framför allt bli mer proaktivt. En alltför reaktiv verksamhet riskerar per definition att alltid ligga steget efter själva kränkningen. För DO är utvecklingen av rättspraxis en viktig del av och en grund för myndighetens främjande arbete. I dag finns det rättspraxis inom flera samhällsområden som gör det möjligt att uttolka diskrimineringskyddets innebörd. För att förändra situationen inom olika samhällsområden är det dock viktigt att få till stånd konkreta åtgärder för att synliggöra och undanröja hinder för romers tillgång till lika rättigheter och möjligheter. Utredningar av anmälningar och rättsprocesser kan utgöra en viktig del i detta arbete.

Avslutningsvis bör det framhållas att det visserligen ibland kan vara nödvändigt att vidta tillfälliga särskilda åtgärder för att säkerställa romers tillgång till lika rättigheter och möjligheter, men enligt DO finns det anledning till försiktighet när regeringen ger till exempel myndigheter särskilda uppdrag rörande antiziganism eller romer som grupp. Särskilda och grupp-specifika uppdrag, eller särlösningar med fokus på en grupps situation, riskerar leda till att ett omotiverat fokus hamnar på den grupp som är föremål för särlösningarna istället för på brister i ansvarigas förmåga och vilja att säkerställa lika rättigheter och möjligheter. Säråtgärder riktade mot romer har därtill varit återkommande inslag i svenska statens politik gentemot romer och har ofta grundat sig i negativa föreställningar om romer. DO efterfrågar därför i första hand åtgärder och ett långsiktigt och systematiskt arbete som syftar till att öppna upp befintliga och ordinarie strukturer, arbeten och insatser också för romer i syfte att säkerställa allas lika rättigheter och möjligheter.

Beslut i detta ärende har fattats av Agneta Broberg efter förslag från Lovisa Strömberg.

Agneta Broberg
Diskrimineringsombudsman